

Д. В. Ткаченко

<https://orcid.org/0000-0002-8860-6845>

завідувач відділу інформаційних технологій

Бібліотека Миколаївського національного аграрного університету

НАУКОМЕТРИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК: ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ У РОБОТУ БІБЛІОТЕКИ МНАУ

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз наукометричної діяльності провідних університетських бібліотек Європи з наукометричною роботою бібліотеки МНАУ. Наведено досвід роботи бібліотеки МНАУ у наданні послуг, пов'язаних з наукометриєю. Визначено місце університетських бібліотек у сучасній системі наукових комунікацій. Запропоновано деякі можливі напрями подальшого розвитку наукометричної діяльності бібліотек вишів.

Ключові слова. наукометрія, наукометрична діяльність, наукові комунікації, консультаційна діяльність, просування наукових доробків, аналітичний та наукометричний центр, ORCID, Web of Science, Scopus.

Сьогодні відбувається переосмислення професійні ролі бібліотечних фахівців та змінюється завдання інформаційно-аналітичної діяльності, розвиваються і формуються нові компетенції. Усе це викликало появу в університетських бібліотеках нових послуг, пов'язаних з наукометриєю.

З початку 2000-х років бібліотеки університетів Європи (Швеція, Німеччина, Нідерланди, Великобританія та ін.) почали організовувати наукометричні дослідження. В першу чергу такі дослідження проводилися з метою інформаційного забезпечення управління науковою діяльністю, представлення відомостей для оцінки наукових досліджень та розподілу фінансування місцевих університетів в цілому чи межах окремих факультетів, кафедр та окремих науковців [5]. Отже, на сьогодні відбувається підвищення ролі аналізу і оцінки публікацій науковців європейських університетів, які тісно пов'язані з традиційною роботою та знаннями бібліотекарів.

Вивчення матеріалів на сайтах установ [9-13] дозволили виділити шість основних напрямків наукометричної діяльності, яка здійснюється в університетських бібліотеках Європи.

1. Інформаційна підтримка користувачів. Як правило, на сайтах розміщені короткі відомості з наукометрії: основні поняття (терміни та визначення); характеристика індексів цитування; коротка інформація про наукометричні показники та інструменти; рейтинги університетів (найменування, опис, принципи побудови); інформаційні матеріали (презентації, буклети); рекомендована література; інформація про майбутні конференції, семінари, тренінги тощо.

2. Проведення наукометричних досліджень, аналіз та оцінка наукових результатів. Бібліотеки пропонують користувачам проведення пошуку, аналіз наукометричних показників та їхню інтерпретацію; аналіз цитування; картографування дослідницької галузі; вивчення можливого співавторства, напрямків наукової співпраці та ін.

3. Консультаційна служба. Діяльність консультаційної служби спрямована на надання допомоги користувачам у самостійному пошуку, визначенню та інтерпретуванні різних наукометричних індикаторів для журналів, статей, авторів та установ. Крім цього, можна отримати поради щодо написання та оптимізації стратегії опублікування статей (збільшення видимості статей), запросити ідентифікаційний номер (наприклад ORCID) та ін.

4. Наукометрія для бібліотекарів. Наукометричні дані активно використовуються як інструмент підтримки прийняття рішень під час придбання журналів, БД; для аналізу та

оцінки фонду бібліотеки; експертизи видань; вивчення використання журналів, статистики завантаження журналів та електронних колекцій.

5. Навчання та підготовка користувачів. Бібліотеки організують різні семінари, тренінги чи практикуми з наукометрії та (або) розміщують інформацію про них (також на сайті може бути запропоновано зареєструватися для участі в них).

6. Участь у проектах. Бібліотеки залучаються до участі у національних та міжнародних проектах у різних галузях застосування наукометрії (дослідження, публікації, експертиза, лекції, викладання тощо) [7; 8].

Наукометрична діяльність бібліотеки Миколаївського національного аграрного університету на сучасному етапі включає практично усі вище вказані складові. Так, у сфері представництва наукових досягнень університету діяльність бібліотеки представлена такими напрямками:

- проведення інформаційно-освітньої й консультативної роботи щодо створення та підтримки актуальності наукометричного портрету науковця;
- створення профілів науковців у Google Академії;
- ідентифікація науковців університету (ID ORCID);
- створення та актуалізація профілів університету в наукометричних базах даних Web of Science та Scopus;
- моніторинг представлення науковців у наукометричних базах даних Web of Science та Scopus;
- наповнення Інституційного репозитарію МНАУ для популяризації наукових здобутків науковців.

Створення профілів науковців у Google Академії бібліотека ініціювала ще у 2016 році, що надало можливість авторам відстежувати бібліографічні посилання на свої статті ще до надання доступу до наукометричних баз даних Web of Science та Scopus.

Наступним кроком у створенні наукометричного портрету науковця стало вирішення проблеми точної ідентифікації автора наукової роботи, а саме поширення використання унікальних ідентифікаторів авторів-науковців ORCID.

Особливостям роботи з авторськими профілями ORCID та проблемам їх інтеграції з Гугл Академією були присвячені семінари та індивідуальні консультації для науковців нашого університету. На сайті бібліотеки МНАУ розміщено веб-огляд «Створення профілю науковця у реєстрах ідентифікаторів дослідників Orcid та Researcher ID» на допомогу науковцям та дослідникам [4]. Огляд містить практичні рекомендації, відео-інструкції, презентації з поетапною реєстрацією.

У результаті проведеної бібліотекою роботи щодо інтеграції наукових публікацій та збільшення рівня представництва МНАУ у міжнародному інформаційний просторі на сьогодні ідентифікатор ORCID отримали практично усі науково-педагогічні працівники університету.

Наступним напрямом наукометричної діяльності бібліотеки МНАУ з 2017 р. стала робота з міжнародними наукометричними базами даних, такими як Web of Science та Scopus. Наказом МОН України № 1286 від 19.09.2017 року «Про надання доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних» [2] згідно з яким МНАУ отримав доступ до Web of Science. Починаючи з цього моменту фахівці бібліотеки на постійній основі відвідують вебінари з актуальних проблем роботи з наукометричними БД та більшість співробітників отримали сертифікати від компанії Clarivate Analytics.

З початку отримання доступу до БД WoS бібліотекою здійснювалася робота по створенню профілів Миколаївського національного аграрного університету в наукометричних БД. На сьогодні створено і відстежується профіль МНАУ у Web of Science та Scopus. Був проведений моніторинг по відстеженню всіх варіантів назв університету протягом його існування. Це надзвичайно важливо, бо, якщо в публікації зазначено назву установи, яка хоч трохи відмінна від офіційної, то подібна публікація не потрапить у

загальну скарбничку університету. За профілем університету відстежуються наукові публікації науково-педагогічних працівників університету, їх кількість та цитованість. Однією з проблем, яка виникла у процесі роботи з БД WoS – є невірне зазначення назви університету. У такому разі публікація не потрапляє до профілю університету. Для вирішення цієї проблеми фахівці бібліотеки МНАУ координують дії з представниками Clarivate Analytics за допомогою форми зворотнього зв'язку.

У зв'язку з останніми оновленнями Web of Science у 2022-2023 роках виникли необхідність актуалізувати кожен профіль науковця у цій БД. Починаючи з січня 2023 року фахівці бібліотеки МНАУ в індивідуальному порядку допомагають науково-педагогічним працівникам актуалізувати свої профілі у БД Web of Science (див. рис. 2.1).

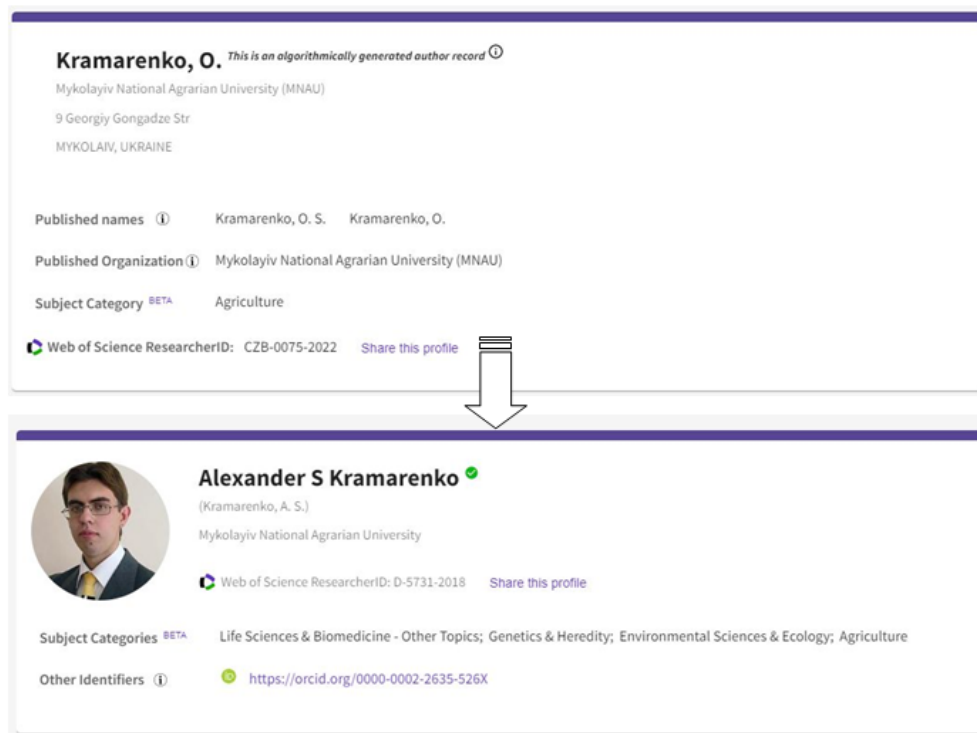


Рис. 2.1. Актуалізація профілю науковця у БД Web of Science

На сьогодні у БД Web of Science представлені 284 публікації науковців МНАУ з загальною кількістю цитувань 1162 (див. рис. 2.2.).

Робота з профілем університету у БД Web of Science ще триває. Труднощі у редагуванні і актуалізації профілів науковців виникають у зв'язку з необхідністю індивідуального підходу до кожного науковця. У БД Web of Science на відміну від БД Scopus не передбачена функція адміністратора профілю університету, а отже будь яка дія потребує авторизації саме авторів статей.

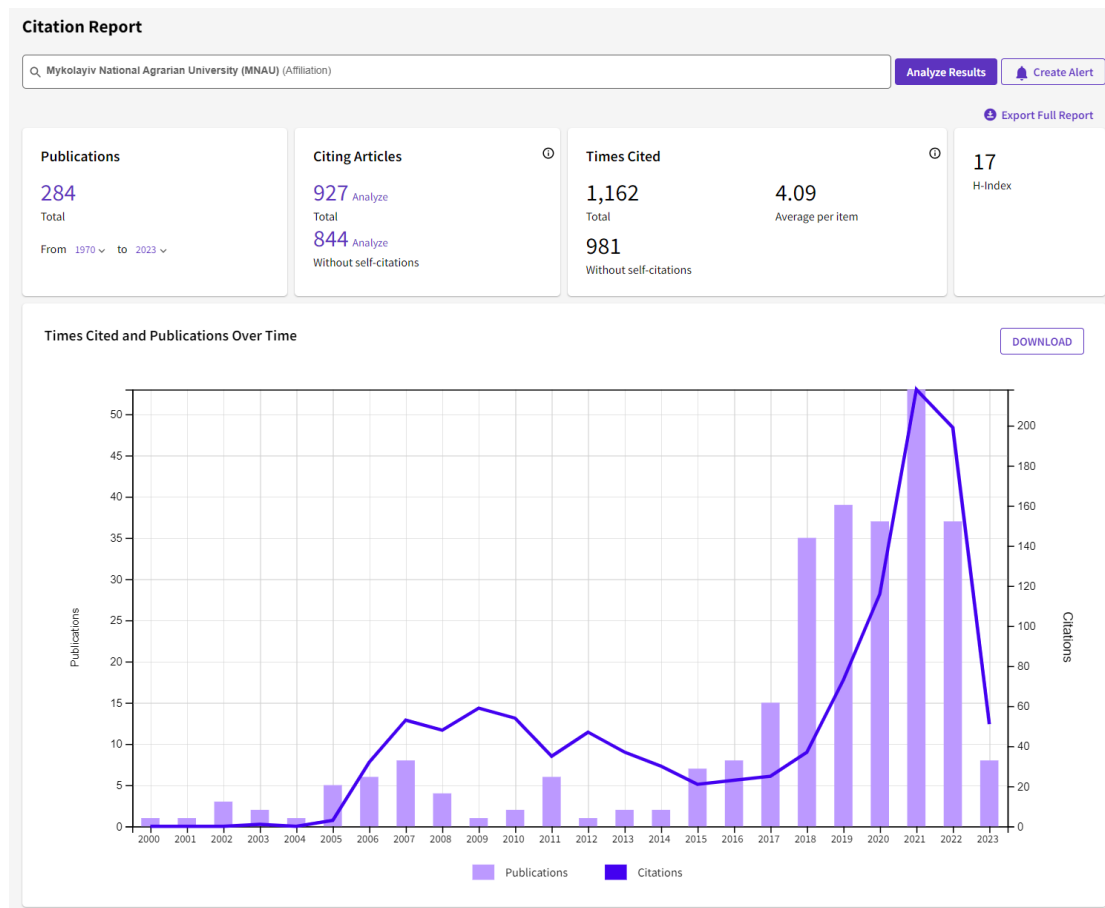


Рис. 2.2. Динаміка публікаційної активності та цитування науковців МНАУ у БД Web of Science (2000-2023 рр.)

Що стосується БД Scopus, то наприкінці 2022 року фахівці бібліотеки отримали права адміністрування профілю університету. Після отримання таких прав була проведена робота з виявлення дублетних профілів науковців та їх об'єднання. Також шляхом моніторингу БД Scopus були виявлені різноманітні назви університету, які згодом були додані до профілю університету. На сьогодні профіль університету МНАУ у БД Scopus є актуальним, без подвійних профілів науковців та максимально точно відображає усі наукові праці. Завдяки проведеній роботі з адміністрування до профілю МНАУ у БД Scopus було додано майже 50 робіт за минулі роки.

У профілі університету в БД Scopus зараз представлено 197 авторів та 440 публікації, Н-індекс установи дорівнює 18. Протягом останніх 6 років спостерігається позитивна динаміка зростання кількості публікацій НПП МНАУ у наукометричній БД Scopus та кількості їх цитувань (див. рис. 2.3. та рис. 2.4.).

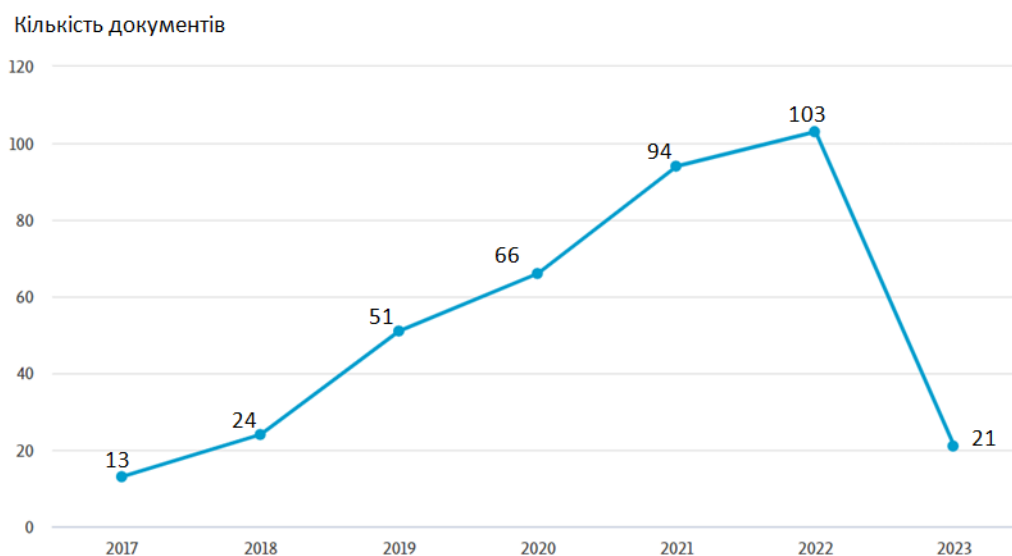


Рис. 2.3. Динаміка публікаційної активності науковців МНАУ у БД Scopus (2017-2023 рр.)

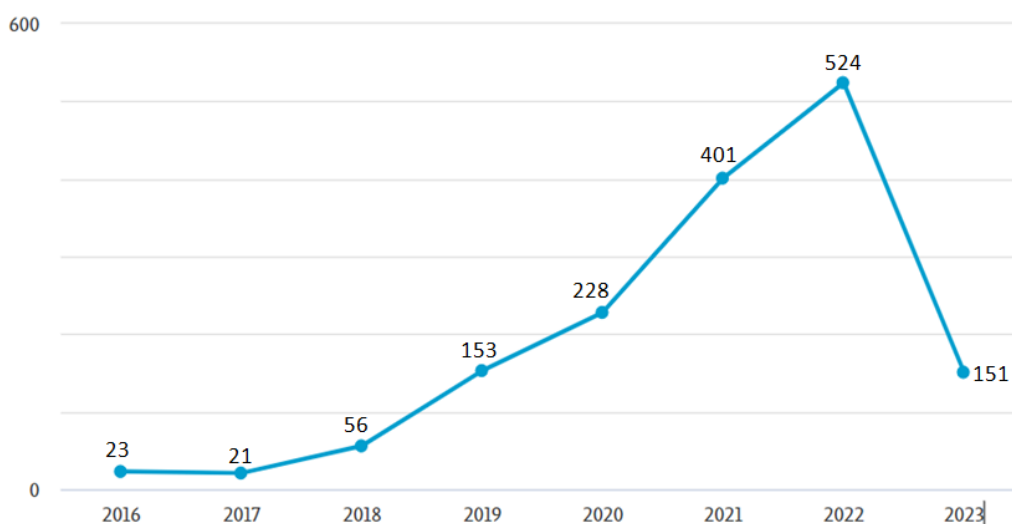


Рис. 2.4. Динаміка цитування наукових праць МНАУ у БД Scopus (2017-2023 рр.)

Бібліотека МНАУ постійно надає консультації з будь-яких питань щодо наукометричних показників та формування наукометричного портрета науковця, проводить практичні семінари та створює методичні посібники з актуальних проблем наукометрії, аналізує та надає адміністрації університету відомості щодо рейтингу як університету у цілому, так і окремих науковців. Сприяння створенню наукометричних профілів НПП, організація та проведення наукометричних досліджень логічно розширило професійну діяльність університетських бібліотек та збільшило ступінь залучення бібліотек до процесів наукового дослідження та університетського управління.

Окрім перелічених напрямків роботи, бібліотека МНАУ також виконує функцію підбору видань з високим імпаکت-фактором для публікації наукових доробків науково-педагогічних працівників. Для цього фахівцями бібліотеки був розроблений алгоритм перевірки видання на ознаки «сміттєвого» або «хижацького».

У цілому наукометричну роботу бібліотеки МНАУ умовно можна розділити на два великих напрямки:

1) допомога у створенні та підтримці актуальності наукометричного портрета науковця;

2) сприяння більш широкому та якісному представленню наукових доробків НПП у всесвітньому інформаційному просторі.

Уся наукометрична діяльність бібліотеки МНАУ у сфері представництва наукових досягнень університету виконується з метою підвищення рейтингу університету в цілому. Аналіз проведеної роботи зі створення наукометричного портрету науковця у 2016-2023 роках дозволяє стверджувати, що завдяки зусиллям фахівців бібліотеки МНАУ були створені, приведені в єдиний, уніфікований вигляд та максимально представлені світовій науковій спільноті наукометричні портрети практично усіх науково-педагогічних працівників МНАУ. Окрім того, постійний моніторинг та аналіз впливових БД, таких як Web of Science та Scopus дозволяє оперативно корегувати представництво наших науковців у профілях університету в БД.

Висновки

Аналіз напрямків наукометричної діяльності університетських бібліотек Європи дозволив виокремити шість основних напрямків:

1. Інформаційна підтримка користувачів.
2. Проведення наукометричних досліджень, аналіз та оцінка наукових результатів.
3. Консультаційна служба.
4. Наукометрія для бібліотекарів.
5. Навчання та підготовка користувачів.
6. Участь у проєктах.

Якщо порівняти наукометричну діяльність бібліотеки МНАУ з провідним європейським досвідом, то можна зробити висновок, що майже усі напрями вже впроваджено у практичну діяльність.

Таким чином, ґрунтуючись на проведеному аналізі наукометричної діяльності провідних університетських бібліотек Європи та досвіду роботи бібліотеки МНАУ, можна зробити висновок, що бібліотека завжди долучається до співпраці з університетом у прогресивних напрямках діяльності і активно впроваджує нові форми роботи, особливо у сфері представництва наукових досягнень науковців в міжнародному інформаційному просторі. Вищевказана діяльність спрямована на підвищення показників публікаційної активності й цитованості науковців та сприяння підвищенню рейтингу вишу.

Отже, вимогою часу є розвиток спектру послуг, пов'язаних з наукометричними дослідженнями на випередження. Для удосконалення цього напрямку діяльності слід постійно моніторити існуючі рейтинги університетів та окремих науковців, виявляти шляхи підвищення наукометричних показників, які впливають на них. Також перспективним напрямом діяльності є використання принципів SEO у просуванні університету та науковців у світовому інформаційному просторі, впровадження у роботу бібліотеки методів альтметрії та інших провідних світових методик просування інформаційних продуктів.

Університетські бібліотеки Європи та України в умовах цифровізації науки та освіти зайняли декілька ніш у сучасній системі наукових комунікацій. А саме:

- 1) агрегатора інформаційних ресурсів;
- 2) консалтингової агенції з питань просування наукових доробків;
- 3) аналітичного та наукометричного центру.

У якості підтвердження вищевказаного можна навести наступні аргументи:

- бібліотечні фахівці не тільки добре обізнані з каналами наукових комунікацій, а й вже стали безпосередніми їх учасниками;

- бібліотеки є незалежним та єдиним нейтральним агентом в університеті, які в змозі здійснювати аналіз та оцінку публікаційної активності науковців;

- працівники бібліотек мають повний спектр професійних компетенцій щодо роботи з будь-якими видами та типами документів, а також з бібліографічними та наукометричними даними;

- університетські бібліотеки мають багаторічний досвід обробки та аналізу великих масивів інформації, у т. ч. бібліографічної та наукометричної;

- бібліотеки вишів надають всебічну інформаційну підтримку у здійсненні навчальної діяльності, проведенні наукових досліджень та просуванні їх результатів у світову наукову спільноту;

- бібліотеки створюють та модерують бази даних публікацій науково-педагогічних співробітників університетів, у тому числі інституційні репозитарії.

Організація та проведення наукометричних досліджень логічно розширюють професійну діяльність європейських університетських бібліотек; підвищують їхній статус у науковій спільноті; збільшують ступінь залучення до процесів наукового дослідження та університетського управління; зміцнюють вплив та престиж бібліотеки в межах університету.

Список використаних джерел

1. Підготовка статті до публікації у міжнародних наукових виданнях : методичні рекомендації / уклад. О. О. Цокало, Д. В. Ткаченко ; ред. О. Г. Пустова. Миколаїв : МНАУ, 2015. 88 с. URL: <http://dSPACE.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2993>
2. Про надання доступу вищим навчальним закладам і науковим установам, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.09.2017 № 1286. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1286729-17>.
3. Створення профілю науковця у реєстрах ідентифікаторів дослідників ORCID та RESEARCHERID : веб-огляд / уклад. Д. В. Ткаченко ; Бібліотека МНАУ. Миколаїв, 2018. URL : https://lib.mnau.edu.ua/03_orcid_MNAU.htm.
4. Цокало О. О., Ткаченко Д. В. Вдосконалення науково-дослідної роботи в університеті засобами інструментарію Scopus та Web of Science. *Сучасна бібліотека: проблеми, досвід та вектори розвитку* : матеріали науково-практичної інтернет-конференції, 28-29 травня 2019 р. URL: http://lib.nuph.edu.ua/fullis/konf_280519/Zokalo_O_O.pdf
5. Цокало О. О., Ткаченко Д. В. Роль бібліотеки МНАУ у створенні наукометричного портрета науковця. *Науково-комунікаційний простір бібліотеки ЗВО: вимоги часу та реальності* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 1-2 листопада, 2018 р. Миколаїв, 2018. С. 79-83. URL: <http://dSPACE.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/4868>.
6. Цокало О. О., Ткаченко Д. В. Інформаційно-консультаційна робота бібліотеки МНАУ з питань запобігання публікацій у «хижацьких» виданнях. *Бібліотечна справа у сучасних інформаційно-комунікативних процесах: тенденції та перспективи* : VII науково-практична online конференція, 19-25 квітня 2021 р. Острогоз : Острозька академія, 2021. URL: <https://conf.oa.edu.ua/index.php/libconf/libcon202104/paper/view/298/84>
7. Gorraiz J., Gumpenberger C., Wolfgang M. Bibliometric practices and activities at the University of Vienna. *Proceedings of the INFORUM*. Prague, May 27, 2010. URL: <http://www.inforum.cz/proceedings/2010/119>.
8. Kronman U. Bibliometrics – what, why and how? *5-th Elsevier Scandinavian librarian forum*. Oslo, Norway, Nov. 8-9, 2007. URL: <http://piex.publ.kth.se/presentations/2007-11-08>.
9. Swedish University of Agricultural Sciences. URL: <http://www.slu.se/en/library/publish/eindex>.

10. University of Bergen. URL: <http://www.uib.no/ub/en/about-the-library/projects/bibliometrics-university-of-bergen> .
11. University of Copenhagen. URL: <http://kubis.ku.dk/forskertservice/english/services/bibliometricservices>.
12. University of Southampton. URL: <http://www.southampton.ac.uk/library/research/bibliometrics/index.html>.
13. University of Vienna. URL: <http://bibliometrie.univie.ac.at>.